

## رابطه بین جو مدرسه و تمایل به بزهکاری دختران دبیرستانی شهر کرمان

الهام شیردل<sup>۱</sup>

فاطمه انجم شعاع<sup>۲</sup>

حمید شیردل<sup>۳</sup>

### چکیده

مدرسه پس از خانه مهم‌ترین مکانی است که دانش‌آموزان بیشترین زمان را در آنجا به سر می‌برند و نقشی مؤثر در شکل‌گیری ارزشها، هنجارها و رفتارهای اجتماعی افراد دارد. هدف اساسی این مقاله بررسی رابطه میان جو مدرسه و تمایل به بزهکاری در میان دختران دبیرستانی شهر کرمان است. در پژوهش حاضر براساس نظریه پارسونز و با الهام از اندیشه سیمونز مورتون، گرامپ، هاونی و سیلر جو مدرسه در بزهکاری نوجوانان مؤثر در نظر گرفته شده است. در این پژوهش روش پیمایش و ابزار پرسشنامه به‌کار گرفته شد. جامعه آماری این پژوهش دانش‌آموزان دختر دبیرستانی شهر کرمان در سال ۱۳۹۲ هستند. تعداد نمونه ۳۸۱ نفر است که با روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی متناسب با حجم نمونه انتخاب شدند. نتایج آمار توصیفی و استنباطی به دست آمده از داده‌ها با نرم افزار SPSS نشان می‌دهد، الف) تمایل به بزهکاری به میزان چشمگیری در میان رفتارهای دختران نوجوان وجود دارد. ب) میان جو مدرسه با تمایل به بزهکاری دختران نوجوان رابطه غیر مستقیم و معنادار وجود دارد. یعنی با افزایش جو عاطفی، آموزشی، تعادل جویی، رویارویی و انتظاری مدرسه، تمایل به بزهکاری در دانش‌آموزان کمتر می‌شود. د) اجرای تحلیل رگرسیون چندگانه نشان داد که تنها سه نوع جو مدرسه بر شدت تمایل به بزهکاری اثر دارند و ۱۵ درصد آن را تبیین می‌کنند. این سه متغیر عبارت اند از: جو تعادل جویی، جو انتظاری و جو عاطفی مدرسه. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که میان جو مدرسه و مشکلات رفتاری نوجوانان رابطه منفی وجود دارد. بنابراین، مدرسه و پیوند آن با دانش-آموزان می‌تواند از ایجاد مشکلات رفتاری در نوجوانی پیشگیری کند.

**کلید واژگان:** جو مدرسه، تمایل به بزهکاری، دختران دبیرستانی

تاریخ پذیرش: ۹۴/۱۱/۲۵

تاریخ دریافت: ۹۳/۱۲/۱۹

۱. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، مدرس دانشگاه شهید باهنر کرمان (نویسنده مسئول)

el.mshirdel@gmail.com

f.anjom@yahoo.com

۲. کارشناسی ارشد، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان

۳. کارشناسی ارشد مدیریت ورزشی، دانشکده تربیت بدنی، دانشگاه علوم و تحقیقات کرمان، کارمند آموزش و پرورش استان کرمان

Eshirdel1394@yahoo.com

## مقدمه

وقتی که اعمال و رفتار افراد خلاف هنجارها و انتظارات عمومی باشد، از آن تحت عنوان انحراف اجتماعی یاد می‌شود و در صورتی که رفتار انحرافی از نوجوانان و جوانان سر بزند، بزهکاری محسوب می‌گردد (احمدی، ۱۳۸۴؛ زنگنه، ۱۳۸۳). بی تردید، توسعه و پیشرفت جوامع بشری، مرهون نیروی انسانی سالم، متعهد، متخصص و جوان در آن جوامع است. اما یکی از عواملی که در نابودی نیروی انسانی، به ویژه جمعیت جوان و فعال جوامع، سهمی بسزا دارد، بزهکاری است که امروزه گریبانگیر بسیاری از کشورها، از جمله ایران شده است. بزهکاری جوانان سبب تباهی بسیاری از فرزندان و آینده سازان جامعه می‌شود؛ هزینه های کلان و گزافی را بر جامعه تحمیل می‌کند؛ جامعه را از داشتن نیروی انسانی کارآمد، متخصص و متعهد محروم می‌سازد؛ امنیت جامعه را به مخاطره می‌اندازد و سرانجام اینکه مشروعیت نظام سیاسی، اجتماعی و فرهنگی کشور را زیر سؤال می‌برد. بنابراین، بزهکاری نوجوانان و جوانان یکی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی است که جامعه ما را به طور جدی تهدید می‌کند. هریک از موارد مذکور انگیزه‌ای برای اقبال و اهتمام اهل قلم و اندیشه به مسئله گرایش نسل جوان به بزهکاری شده و ضرورت بررسی علمی آن را دو چندان کرده است.

پژوهشهای بسیاری به بررسی انواع رفتارهای مخاطره آمیز در نوجوانان مانند مصرف مواد مخدر، نوشیدن الکل، رفتارهای نامشروع جنسی، درگیریهای فیزیکی و خشونت، حمل اسلحه، بزهکاری و شکست تحصیلی پرداخته‌اند (بروس و دارت، ۱۹۹۱؛ باکن و وینتر، ۲۰۰۲). دیدگاههای مختلف روان‌شناسی و جامعه‌شناسی عصر جدید بر این اصل قرار دارند که یک عامل به تنهایی تعیین کننده رفتار افراد نیست، بلکه عوامل متعددی در ایجاد و شکل‌گیری رفتار نقش دارند و در پی آن هستند که سهم هر عامل را در شکل دهی رفتار تعیین کنند. کیسنر و کر معتقدند که اکثر رفتارهای انسان تابع چند عامل است. در نتیجه مشکل رفتاری نوجوان از این قاعده مستثنی نیست. آنها از خانواده، همسالان و بافتهای فرهنگی (مثل مدرسه) به عنوان عوامل چندگانه اصلی تعیین کننده رفتار مشکل‌دار نوجوانان نام می‌برند. مثلاً همسالان در مدرسه و طی اوقات فراغت، می‌توانند نوجوانان را به سمت و سوی رفتار مشکل دار هدایت کنند. نوع برخورد والدین در خانواده گرایش نوجوان به سوی همسالان را تقویت می‌کند یا مانع از آن می‌شود (رجبی و همکاران، ۱۳۸۶). تاکنون پژوهشهای بسیار در زمینه تأثیر خانواده بر بزهکاری نوجوانان انجام شده

1. Bruce & Dart
2. Bakken & Winter

است که به پژوهشهای احمدی و همکاران (۱۳۸۸)، صادقی فرد (۱۳۸۹) و زنگنه (۱۳۸۳) می‌توان اشاره کرد.

بیشترین سهم در تعیین عوامل یک رفتار به خانواده اختصاص داده شده است. شاید به این دلیل که خانواده نخستین آموزشگاهی است که فرد آن را تجربه می‌کند و غنا و محتوای آموخته‌های او ارتباطی مستقیم با عملکرد و محتوای محیط خانواده دارد. علاوه بر خانواده، آموزش و پرورش نیز نهادی اجتماعی است که می‌تواند در بالندگی فرد و تبلور شخصیت وی نقشی بسیار مؤثر ایفا کند. مدرسه به این دلیل در رشد شخصیت فرد نقش حیاتی دارد که در دورانی از تکامل فرد وارد عمل می‌شود که یادگیری به سهولت انجام می‌شود. همچنین با کنترل مثبتی که مربیان کودک و نوجوان اعمال می‌کنند، سبب بالندگی و رشد آنان می‌شوند و آنها را برای زندگی فردی و اجتماعی مفید آماده می‌کنند. دانش آموزان تنها برای مهارت آموزی به مدرسه نمی‌روند، بلکه مدرسه در راستای رشد، آفرینندگی و راهنمایی آنان وظایف مهم دیگری مانند سازگاری را به عهده دارد (رجبی و همکاران، ۱۳۸۶).

جو مدرسه که در حکم ویژگی کیفی مدرسه تعریف شده است و نگرشها، رفتارها و پیشرفت در عملکرد افرادی را که با مدرسه در تماس هستند؛ تحت تأثیر قرار می‌دهد، حاصل روابط و کنشهای متقابل میان گروههای درونی مدرسه است (طالب زاده نوبریان و همکاران، ۱۳۸۷). توجه به جو مدرسه و سایر نظامهای آموزشی اهمیتی مضاعف دارد؛ زیرا این نظامها با گروهی کثیر از فراگیران در تماس هستند و جو حاکم بر آنها بر تجارب، یادگیری و شخصیت آنان اثر می‌گذارد. اهمیت نقش مدرسه در فرآیند رشد روانی و اجتماعی و کیفیت زندگی نوجوانان، ضرورت مطالعه عمیق، بررسی دقیق و همه جانبه مدرسه را ضروری می‌نماید.

همه پژوهشگران معتقدند که مدارس محیط اجتماعی بزرگی هستند که یادگیری در آنها هم در درون و هم در بیرون کلاس درس رخ می‌دهد (شرمن، ۲۰۰۲). مدرسه پس از خانه مهم‌ترین مکانی است که دانش آموزان بیشترین زمان را در آنجا به سر می‌برند و نقشی مؤثر در شکل‌گیری ارزشها، هنجارها و فرصتهای اجتماعی افراد دارند. هاوکینز و کاتالانو<sup>۲</sup> (۱۳۸۲) مدارس را عامل اصلی جامعه‌پذیری می‌دانند. از سویی هم، نوجوانی دوره ای مهم برای شروع رفتارهای مخاطره آمیز یا به عبارتی رفتارهای ضداجتماعی است. بسیاری از عوامل خطر دوران نوجوانی با تغییرات طبیعی این دوره آغاز می‌شود و شدت می‌گیرد. نوجوانان در طول دوره نوجوانی، تغییرات جسمی

1. Scherman  
2. Hawkins & Catalano

و تکاملی بسیاری را تجربه می‌کنند. تمایل به استقلال از خانواده و پیوستن به گروه همسالان و افزایش ارتباطات دوستان، از تغییرات تکاملی این دوره است. همچنین بخشی از هویت نوجوانان، در مجموعه گروه همسالان شکل می‌گیرد. نوجوانان دوست دارند در مرکزیت نگاهها باشند و نظرات تاییدی دوستانشان را در مورد خود بدانند (پرویزی و احمدی، ۱۳۸۵). گرچه تأثیر گروه همسالان از هنجارهای تکاملی و متعالی نوجوانی، پیش شرط اجتماعی شدن و هویت یابی است، اما می‌تواند آسیب‌زا نیز باشد (پرویزی و احمدی، ۱۳۸۵). بنابراین ضرورت توجه به تأثیر گروه‌های همسن و سال نیز ایجاد می‌شود. با توجه به مطالب فوق و اهمیت جو مدرسه و تأثیر همسالان بر بزهکاری نوجوانان و همچنین نبود کار پژوهشی در این زمینه در شهر کرمان انجام این پژوهش را ضرورت بخشید.

### پیشینه پژوهش

پلنتی و همکاران<sup>۱</sup> (۲۰۱۴) در تحقیقی در مورد "شرایط روانی-اجتماعی: تحلیل علائم عاطفی و مسائل رفتاری میان دانش‌آموزان" به این نتایج دست یافتند که اگرچه حمایت اجتماعی ضعیف تا حدودی مسائل رفتاری را پیش‌بینی می‌کند اما، نفوذ معلمان و همکلاسیها نیز نسبتاً مؤثر است. حمایت معلمان با مسائل رفتاری دانش‌آموزان به ویژه دختران رابطه دارد. همچنین حمایت همکلاسیها به میزان زیادی با مسائل عاطفی رابطه دارد. یافته‌ها حاکی از آن است که فشار بی از اندازه مدرسه با سلامت ذهنی پایین مرتبط است و حمایت اجتماعی در مدرسه به سلامت عاطفی و رفتارهای دانش‌آموزان کمک می‌کند.

گون<sup>۲</sup> و همکاران (۲۰۱۳) در مقاله "تأثیر دوستان بر مسائل رفتاری نوجوانان در مدرسه" نشان دادند که دوستان مدرسه‌ای بر رفتارهای یکدیگر در مدرسه تأثیر می‌گذارند. دوستان بر رفتارهای مسئله ساز در مدرسه به ویژه در میان دانش‌آموزان کوچک‌تر تأثیری بسزا دارند. شارکی<sup>۳</sup> و همکاران (۲۰۱۱) در تحقیق خود در زمینه "تأثیر حمایتی باندها: نقش جبرانی مدارس" به بحث در باب این موضوع پرداختند که باندهای بزهکاری نقش بسیار زیاد در مسائل اجتماعی دارند و باید به عوامل مدرسه‌ای در عضوگیری این باندها توجه شود. این باندها در مدرسه می‌توانند نقش حمایتی برای به هم پیوستن دانش‌آموزان ایفا کنند. آنها همچنین بیان نمودند که مدارس می‌توانند مانع شکل‌گیری باندها شوند و آنها را به سمت درست هدایت کنند.

1. Plenty et al.

2. Geven

3. Sharkey

در زمینه پژوهشهای انجام شده در خارج از کشور می‌توان به پژوهش کلی<sup>۱</sup> (۲۰۰۴) اشاره کرد. او در فراتحلیل خود اعلام کرد که میان انواع ورزشهای درون مدرسه و بزهکاری رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد، اما برخی دیگر از مطالعات رابطه ای معکوس را میان ورزش و بزهکاری گزارش کرده‌اند. رایبسون و گادبی<sup>۲</sup> (۱۹۹۹) نتیجه گرفته اند که جوانان بیشتر تحت تأثیر گروه همسالان و رسانه‌های گروهی هستند تا خانواده و ارزشهای جمعی و محلی.

یافته‌های پژوهش محمدی مصیری و همکاران (۱۳۹۰) تحت عنوان "خود-مهارگری، کیفیت رابطه با والدین و محیط مدرسه در سلامت روانی و رفتارهای ضداجتماعی نوجوانان" در دبیرستانهای شهرستان فارس از توابع استان چهارمحال و بختیاری نشان داد که فضای مدرسه با رفتارهای ضداجتماعی و عدم سلامت روانی، رابطه منفی معنادار دارد.

عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش نوجوانان و جوانان پسر به بزهکاری و راهکارهای پیشگیری از آن عنوان مقاله صادقی فرد در سال ۱۳۸۹ است. جامعه آماری این پژوهش، ۹۶ نوجوان بزهکار پسر بود که در زندان بیرجند به سر می‌بردند. نتایج این پژوهش نشان داد که رابطه ای مثبت و معنادار میان متغیرهای میزان نابسامانی خانواده، نوع همسالان و فقر اقتصادی خانواده با بزهکاری پاسخگویان وجود دارد. نتایج تحلیل مسیر بیانگر آن است که همسالان بزهکار با ضریب مسیر ۰/۶۶ و میزان نابسامانی خانواده با ضریب مسیر ۰/۲۶ به ترتیب بالاترین سهم را در بزهکاری پاسخگویان داشته‌اند.

احمدی و همکاران (۱۳۸۸) در مقاله خود تحت عنوان "عوامل مرتبط با بزهکاری دانش آموزان دبیرستانی"، که در میان دانش آموزان دختر و پسر مقطع دبیرستان شهرستان آباده انجام داده‌اند، به این نتیجه دست یافتند که متغیرهای وابستگی به دوستان، مذهبی بودن و استفاده از رسانه‌های جمعی به ترتیب بیشترین رابطه را با متغیر بزهکاری جوانان داشته‌اند. مدل تحقیق با سه متغیر فوق ۳۱ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کند. همچنین آنان ذکر کردند که گروههای همسالان در تقویت رفتار بزهکارانه جوانان از اهمیت بسیار برخوردارند.

طالب زاده نویریان و همکاران (۱۳۸۷) در مقاله خود تحت عنوان بررسی تأثیر جو اجتماعی مدارس متوسطه بر پرورش مهارت‌های اجتماعی دانش آموزان در تهران اشاره کردند که جو اجتماعی مدارس نه تنها بر پرورش مهارت‌های اجتماعی مورد بررسی در فراگیران تأثیر دارد، بلکه بر واریانس مشترک این مهارتها نیز مؤثر است.

1. Kelley

2. Robinson & Godbey

## چارچوب نظری

با توجه به پیچیدگی مسئله بزهکاری نوجوانان می‌توان گفت که هیچ یک از نظریه‌های انحرافات، از چنان جامعیتی برخوردار نیستند که بتوان براساس آن گرایش نسل جوان جامعه را به بزهکاری تبیین کرد. از این رو چنانچه این مسئله به طور علمی و عینی مورد بررسی قرار گیرد، ناگزیر باید به تلفیق جنبه‌های همگرای نظریه‌های موجود پرداخت و در نهایت به تدوین چارچوب نظری تحقیق همت گماشت.

پارسونز علل رفتار انحرافی را در ساخت نظام اجتماعی جستجو و بر نهادهای اجتماعی تأکید کرده است (احمدی، ۱۳۸۴). از نظر پارسونز هریک از خرده نظامهای اجتماعی (فرهنگ، اجتماع، شخصیت و اقتصاد) کارکردهایی را در جامعه به عهده دارند. کارکردهای مناسب هرکدام از این خرده نظامها و کنشهای متقابل میان آنها عامل کنترل کننده هر جامعه و همچنین عامل بقا و پایداری نظام اجتماعی است. در مقابل، عدم تعادل و نابسامانی در هریک از خرده نظامها و نهادهای اجتماعی زندگی اجتماعی را با مشکل مواجه می‌سازد و زمینه ساز رفتار انحرافی در جامعه می‌شود. از دیدگاه پارسونز، نهادهای اجتماعی مانند خانواده، مدرسه و وسایل ارتباط جمعی در صورتی که کارکردی مناسب نداشته باشند، جامعه را دچار بی سازمانی اجتماعی می‌کنند که پیامد آن شیوع رفتار انحرافی در جامعه است (احمدی، ۱۳۸۴).

افزون بر عوامل خانوادگی، مدرسه نیز می‌تواند در بروز رفتار ضد اجتماعی نقشی مؤثر ایفا کند. بر مبنای نظریه مهار اجتماعی، پیوند با مدرسه بر این مسئله تأکید دارد که پیوندهای اجتماعی ضعیف در نوجوانان سبب خشونت، بزهکاری، مصرف مواد و ... می‌شود (دیکسون، ۲۰۰۷).<sup>۱</sup> سیمونز-مورتون<sup>۲</sup> و همکاران (۱۹۹۹) در پژوهش خود با اشاره به تأثیر معنادار متغیرهای مطرح در نظریه‌های یادگیری اجتماعی و مهار اجتماعی بر بزهکاری، معتقدند که دل بستگی خانواده و تعهد مدرسه با بزهکاری ارتباط منفی و ارتباط با افراد بزهکار با بزهکاری رابطه مثبت دارد. نتایج این پژوهش در زمینه تأثیر پیوند دانش آموزان با مدرسه و کاهش مشکلات رفتاری نیز حاکی از آن بود که میان جو مدرسه و پیوند مشکلات رفتاری نوجوانان با مدرسه رابطه منفی وجود دارد. بنابراین، مدرسه و پیوند آن با دانش آموزان می‌تواند از ایجاد مشکلات رفتاری در نوجوانی پیشگیری کند. کلاس به مثابه یک گروه اجتماعی، از افراد گوناگون تشکیل شده است که از نظر تجارب، فرهنگ خاص (خرده فرهنگ)، شخصیت و ابعاد گوناگون دیگری با هم متفاوت هستند. تعامل

1. Dixon

2. Simons-Morton

اعضای کلاس با یکدیگر تا حد زیادی متأثر از جوی است که بر کلاس حاکم است. هر کدام از افرادی که در مدرسه مسئولیتی بر عهده دارند و از همه مهم‌تر معلم بر جو کلاس تأثیر گذارند (حسین چاری و خیر، ۱۳۸۲). روتر در نظریه خود بیان می‌کند که مدارس بر رفتارهای اجتماعی و تحصیلی کودکان مؤثر است. عواملی که روتر آنها را حائز اهمیت می‌دانست شامل کیفیت کنش متقابل میان معلم و دانش‌آموز، جو همکاری و مراقبت میان معلمان و دانش‌آموزان و تدارک سازمان یافته مطالب درسی بودند. مدرسی که محیط یادگیری عالی فراهم می‌کردند همیشه از لحاظ منابع مادی یا ساختمان مجهزتر نبودند. عواملی که روتر به آنها اشاره کرده است اغلب در مدرسی به حداکثر می‌رسد که به دانش‌آموزان دارای انگیزه کافی خدمت کرده و از معلمان خود حمایت می‌کنند. نظریه روتر در واقع نشان می‌دهد که تفاوت‌های سازمان و جو مدرسه می‌توانند عوامل خارجی مؤثر بر رفتار بزهکارانه را خنثی کنند. بهبود کیفیت آموزش، جو اجتماعی مدرسه و الگوهای کار مدرسه می‌توانند به کودکان خانواده‌های ناسالم کمک کنند رفتارهای اجتماعی خود را بهبود بخشند (گیدنز، ۱۳۸۳).

همچنین طبق نظریه‌های کنترل، انحراف وقتی رخ می‌دهد که کنترل‌های اجتماعی ضعیف یا شکسته می‌شوند. تراویس هیرشی<sup>۱</sup> (۲۰۰۲) با استفاده از مفاهیم تقید و تعهد به بررسی مفهوم رفتار انحرافی پرداخته است. نظریه کنترل اجتماعی برای آزمون تجربی فرضیات خود، روی متغیرهای مربوط به خانواده، مدرسه و تاحدودی بر متغیرهای مربوط به گروه دوستان و همسالان، عامل دین و قومیت تأکید داشته است که یافته‌های آنها همبستگی‌هایی به نسبت نیرومند را با رفتار انحرافی به ویژه بزهکاری جوانان نشان داده است. این نظریه به دو نوع کنترل فردی و اجتماعی اعتقاد دارد. کنترل اجتماعی با مقدار تعلقات و تقیدات فرد به نهادها و سازمان‌های اجتماعی، مانند خانواده، مدرسه و غیره اندازه‌گیری می‌شود. هیرشی معتقد است اگر ما پیوندهای نزدیکی با نهادهای رسمی مانند مدرسه داشته باشیم، احتمال بیشتری وجود دارد که نسبت به آنچه مربیان و اطرافیان درباره رفتار ما فکر می‌کنند، مراقب باشیم. کنترل بزهکاری با تقیدی پیوند می‌خورد که جوانان نسبت به والدین و مربیان‌شان دارند. به موازات افزایش تقیدات و دلبستگی جوانان به همسالان و دوستان بزهکار در مدرسه، به همان اندازه ممکن است تقیدات و تعهدات آنها نسبت به رعایت الزامات اجتماعی حاکم بر خانواده و مدرسه، کاهش یابد تا جایی که نسبت به هنجارها و قواعد مرسوم و

1. Hirschi

الزامات اجتماعی بی اعتنا شوند و در جهت هر چه بیشتر کم رنگ کردن آنها عمل کنند (دیکسون، ۲۰۰۷).

علاوه بر این طبق نظریه پیوند افتراقی یا معاشرتهای ترجیحی ساترلند، بزهکاری عمدتاً از طریق کنش متقابل اجتماعی با گروههای صمیمی در مدرسه صورت می‌پذیرد (بارولت<sup>۱</sup> و همکاران، ۲۰۰۴). ساترلند معتقد است که بیشتر رفتارهای تبهکارانه در درون گروههای نخستین، به ویژه گروههای همسالانی که ابتدا در مدرسه به وجود می‌آیند، فراگرفته می‌شود (گیدنز، ۱۳۸۳). ساترلند می‌گوید برای آنکه شخصی تبهکار شود، نخست باید یاد بگیرد که چگونه تبهکار شود. این یادگیری در نتیجه کنش متقابل اجتماعی فرد با دیگران از جمله با دوستان همکلاسی در مدرسه حاصل می‌شود. وی ارتباط متقابل با این گروهها را بر حسب بسامد (فراوانی)، اولویت، دوام و شدت اندازه گیری کرد. هرچه سطح تماس فرد با افراد یا گروههای منحرف بر حسب این چهار متغیر بیشتر باشد، احتمال رفتار انحراف آمیز شخص نیز بیشتر می‌شود. به عکس، اگر سطح تماس فرد با افراد یا گروههای غیرمنحرف، باز هم بر حسب این چهار متغیر، بیشتر باشد، احتمال رفتار غیرانحراف آمیز شخص نیز بیشتر می‌شود (کوئن، ۱۳۷۴).

در پژوهش حاضر براساس نظریه پارسونز، روتر و با الهام از اندیشه سیمونز- مورتون و همکاراش جو مدرسه در بزهکاری نوجوانان مؤثر در نظر گرفته شد. با توجه به مباحثی که ذکر شد و نتایج تحقیقات پیشین به نظر می‌رسد که:

- میان جو عاطفی مدرسه و تمایل به بزهکاری دختران دبیرستانی رابطه معنادار وجود دارد.
- میان جو آموزشی مدرسه و تمایل به بزهکاری دختران دبیرستانی رابطه معنادار وجود دارد.
- میان جو تعادل جویی مدرسه و تمایل به بزهکاری دختران دبیرستانی رابطه معنادار وجود دارد.
- میان جو رویارویی مدرسه و تمایل به بزهکاری دختران دبیرستانی رابطه معنادار وجود دارد.
- میان جو انتظاری مدرسه و تمایل به بزهکاری دختران دبیرستانی رابطه معنادار وجود دارد.

### روش پژوهش

روش تحقیق این پژوهش، پیمایشی است و اطلاعات مورد نیاز با ابزار پرسشنامه گرد آوری شده است. جامعه آماری پژوهش دانش‌آموزان دختر مشغول به تحصیل در سال تحصیلی ۱۳۹۲-

۱۳۹۱ در شهر کرمان بوده است. در سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۲ کل دانش‌آموزان دختر شهر کرمان برابر با ۳۹۵۷۲ نفر بود که در دو ناحیه به تحصیل مشغول بودند. با ضریب اطمینان ۹۵٪ تعداد نمونه در این پژوهش ۳۸۱ نفر بود که به روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی متناسب با حجم نمونه انتخاب شدند. براساس جمعیت هر ناحیه سهمی از نمونه به نواحی اختصاص یافت و در هر ناحیه تعدادی از دبیرستانهای دخترانه به‌طور تصادفی انتخاب و بر اساس جمعیت هر مدرسه نیز پرسشنامه توزیع شد. در این مرحله سعی شد که پرسشنامه بر اساس مقطع تحصیلی (اول تا سوم و همچنین در مدارس پیش دانشگاهی) به نسبت توزیع شود. در مرحله نهایی به هنگام توزیع پرسشنامه در کلاس تلاش شد تا به‌طور تصادفی براساس لیست کلاس دانش‌آموزان انتخاب گردند. به منظور اندازه‌گیری تمایل به بزهکاری دانش‌آموزان دختر مورد مطالعه از ۲۴ گویه و برای سنجش جو مدرسه ۱۸ گویه استفاده شد که این سنجها در پژوهشهای گوناگون (زاهد زاهدانی و الماسی، ۱۳۸۶؛ خلخالی، ۱۳۷۹) مورد استفاده قرار گرفته و اعتبار آنها تأیید شده است. سؤالات متناسب با نمونه پژوهش حاضر مجدداً مورد بازبینی قرار گرفت. همه سؤالات در قالب طیف لیکرت و سطح یا مقیاس فاصله‌ای مطرح و برهمین اساس نمره‌دهی انجام شد. به منظور تعیین اعتبار صوری، پرسشنامه به شماری از متخصصان داده شد و اصلاحات مورد نظر انجام گرفت. برای سنجش پایایی، ضریب آلفای کرونباخ درمورد گویه‌های طراحی شده برای سنجش هر یک از متغیرهای اصلی، محاسبه شد. ضریب آلفای کرونباخ برای طیف تمایل بزهکاری دانش‌آموزان ۰/۸۴، طیف جو مدرسه به طور کلی با ۱۹ گویه ۰/۷۳ و برای مؤلفه‌های آن جو تعادل جویی با ۴ گویه ۰/۷۵، جو رویارویی با ۴ گویه ۰/۷۳، جو آموزشی با ۴ گویه ۰/۷، جو عاطفی با ۴ گویه ۰/۶۷ و جو انتظاری با ۳ گویه ۰/۶۴ به دست آمد.

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار ۱۸ SPSS استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش در دو سطح توصیفی و استنباطی صورت گرفت. در سطح توصیفی با بهره‌گیری از مشخصه‌های آماری مانند فراوانی و درصد به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته شد و در سطح استنباطی از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندمتغیره، به منظور تحلیل روابط میان متغیرهای مستقل و وابسته و آزمون فرضیه‌ها استفاده شد.

### تعریف مفاهیم

**جو مدرسه:** در دهه‌های اخیر تلاشهای بسیار برای مطالعه محیط و جو اجتماعی کلاس، صورت گرفته است. در یک تعریف از جو مدرسه، آن را احساسی دانسته‌اند که فرد از طریق

تجارب درون سیستم مدرسه کسب می‌کند. به طور دقیق‌تر، جو مدرسه ترکیبی از هنجارها، انتظارات و عقاید مشخص‌کننده نظام اجتماعی مدرسه است که از سوی اعضای مدرسه ادراک می‌شود (خلخال، ۱۳۷۹). با توجه به تعریف ذکر شده، در پژوهش حاضر جو مدرسه با مؤلفه‌های زیر مورد بررسی قرار گرفت:

**جو عاطفی مدرسه:** ادراک دانش‌آموزان مدرسه از وضعیت احساسی، روانی و هیجانی‌شان نسبت به عوامل تشکیل دهنده سازمان مدرسه.

**جو آموزشی مدرسه:** ادراک دانش‌آموزان مدرسه در مورد وضعیت علمی، مهارتی و حرفه‌ای سازمان مدرسه.

**جو تعادل جویی مدرسه:** ادراک دانش‌آموزان از وضعیت اداری، مدیریتی و انضباطی سازمان مدرسه.

**جو رویارویی مدرسه:** ادراک دانش‌آموزان در مورد وضعیت ارتباطی و اجتماعی عوامل درون سازمان مدرسه.

**جو انتظاری مدرسه:** ادراک دانش‌آموزان از وضعیت هنجاری، اهداف، توقعات و مقاصد سازمان مدرسه (همان: ۹۳).

هدف اصلی فرآیند تعلیم و تربیت، رشد همه جانبه دانش‌آموزان است که این هدف ایجاب می‌کند که جو مبتنی بر مشارکت، احترام متقابل و صمیمیت بر کلاس و مدرسه حاکم باشد (حسین جاری و خیر، ۱۳۸۲).

تمایل به بزهکاری: بزهکاری با توجه به عمق و شدت عمل انحرافی به دسته‌هایی کوچک‌تر مانند بزهکاری شدید (حملات شدید، سرقت، استفاده از سلاح گرم در سرقتها و ...) و بزهکاری ملایم (تخریب و شکستن اموال مدرسه و عمومی، پاره کردن صندلی و ...) تقسیم شده است (اگنیو، ۱۹۹۱). در پژوهش حاضر منظور از رفتار بزهکارانه، بزهکاری از نوع خفیف است و موارد زیر به منزله رفتار بزهکارانه شناخته می‌شوند: فرار از مدرسه، فرار از خانه، ارتباط تلفنی یا مستقیم با جنس مخالف، دروغ، شرکت در دعوای گروهی یا فردی، تخریب اموال عمومی (اموال مدرسه، صندلی اتوبوس و ...)، تقلب در امتحان، آوردن فیلم و سی دی‌های غیرمجاز به مدرسه، دزدی، نافرمانی نسبت به والدین و توهین به آنها، تأخیر در مدرسه به طوری که موجب ناراحتی خانواده و مدرسه شده باشد (زاهد زاهدانی و الماسی، ۱۳۸۶). متغیر تمایل به بزهکاری در این پژوهش در

قالب تعداد دفعات تمایل به انجام دادن رفتارهای بزهکارانه ملایم فوق در خود و دوستان نزدیک ارزیابی شده است.

### یافته‌های پژوهش

به منظور شناخت کلی از ویژگیهای فردی پاسخگویان این پژوهش، نتایج توصیفی نشان می‌دهد که میانگین سنی پاسخگویان ۱۵ سال بوده است. اکثریت پاسخگویان (۳۵/۸٪) از آنها ۱۶ ساله بوده اند، همچنین اکثریت آنها دانش آموز کلاس اول دبیرستان بوده اند. نتایج توصیفی متغیر تمایل به بزهکاری و برخی گویه‌های آن به این شرح است. تقریباً ۵۰ درصد از دانش آموزان تمایل به بزهکاری در سطح متوسط داشته اند. اکثریت پاسخگویان (۳۳/۱٪) عنوان کرده‌اند که خیلی کم به دیگران دروغ گفته اند. ۱۰/۸٪ از دانش آموزان عنوان کرده اند که در امتحانات زیاد تقلب می‌کنند. در پاسخ به سؤال برداشتن وسایل دیگران اکثریت خیلی کم و ۱۶/۸٪ در حد متوسط عنوان کرده اند. ۲۳/۶٪ از پاسخگویان ارتباط خود را با جنس مخالف در حد متوسط ذکر کرده اند.

جدول شماره ۱ به بررسی توزیع فراوانی پاسخهای پاسخگویان به گویه‌های سازنده تمایل به بزهکاری پرداخته است. با توجه به آماره‌های جدول، بیشترین میانگین مربوط به گویه "چند نفر از دوستان خود را می‌شناسی که به طور تلفنی یا مستقیم با جنس مخالف خود رابطه برقرار می‌کنند؟" با میانگین ۳/۵۲ و انحراف معیار ۱/۵۱ و کمترین میانگین مربوط به گویه "چند نفر از دوستان خود را می‌شناسی که اقدام به دزدی و دستبردهای سطح پایین می‌کنند مثل برداشتن خودکار و غیره؟" با میانگین ۱/۵۴ و انحراف معیار ۰/۹۲ است.

جدول شماره ۱. گویه‌های مورد استفاده برای سنجش متغیر تمایل به بزهکاری

| انحراف معیار | میانگین | بیشترین | کمترین |                                                                                                              |
|--------------|---------|---------|--------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۱/۳۸         | ۲/۵۴    | ۵       | ۱      | چند بار به دیگران در موارد مختلف دروغ گفته‌ای؟                                                               |
| ۱/۰۷         | ۱/۷۵    | ۵       | ۱      | چند بار در رفتن به مدرسه یاخانه تأخیر کرده ای طوری که ناراحتی دیگران(مدرسه و خانواده) را به همراه داشته است؟ |
| ۱/۳۹         | ۲/۴۴    | ۵       | ۱      | چند بار در امتحانات به نفع خود یا دیگری تقلب کرده‌ای؟                                                        |
| ۱/۱۱         | ۱/۶۶    | ۵       | ۱      | چند بار بنا به دلایلی اقدام به دستبرد و برداشتن چیزهایی در سطح پایین از دیگران نموده‌ای؟                     |
| ۱/۳۵         | ۲/۱۱    | ۵       | ۱      | چند بار به طور تلفنی یا مستقیم با جنس مخالف خود توانسته‌ای ارتباط برقرار کنی؟                                |
| ۱/۳۳         | ۲/۰۱    | ۵       | ۱      | چند بار در دعوای انفرادی یا دسته جمعی شرکت فعال داشته‌ای؟                                                    |
| ۱/۱۱         | ۱/۶۲    | ۵       | ۱      | چند بار اقدام به پاره کردن صندلی ماشین، خورد کردن لامپ، شیشه و کارهایی از این قبیل نموده‌ای؟                 |
| ۱/۳۶         | ۲/۱۶    | ۵       | ۱      | تا حالا چند بار وسایلی که آوردن آنها در مدرسه ممنوع است(مثل CD و...) را با خود به مدرسه آورده‌ای؟            |
| ۱/۱۷         | ۱/۸     | ۵       | ۱      | چند بار به عمد میز و صندلیهای کلاس و یا هر یک از وسایل مدرسه را برای سرگرمی خراب کرده‌ای؟                    |
| ۱/۱          | ۱/۶۴    | ۵       | ۱      | چند بار برای انتقام از مدیر یا معلم به وسایل مدرسه آسیب رسانده‌ای؟                                           |
| ۱/۰۵         | ۱/۶۳    | ۵       | ۱      | تاکنون چند بار بدون رعایت فرم مدرسه سر کلاس حاضر شده اید؟                                                    |
| ۱/۳۸         | ۲/۶     | ۵       | ۱      | چند نفر از دوستان خود را می‌شناسی که دیگر همسالان خود را راهنمایی می‌کند تا در زندگی گمراه و بیچاره نشوند؟   |
| ۱/۲۳         | ۲/۸     | ۵       | ۱      | چند نفر از دوستان خود را می‌شناسی که نسبت به گفته‌های خود ایمان نداشته و دروغ می‌گوید؟                       |

|                                                                                                                              |   |   |      |      |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---|---|------|------|
| چند نفر از دوستان خود را می‌شناسی که در لباس پوشیدن، حرف زدن، رفتار و غیره رعایت شئون را نمی‌کنند؟                           | ۱ | ۵ | ۳/۲۶ | ۱/۵۷ |
| چند نفر از دوستان خود را می‌شناسی که معمولاً در امتحانات به نفع خود یا دیگران تقلب می‌کنند؟                                  | ۱ | ۵ | ۳/۳۳ | ۱/۶  |
| چند نفر از دوستان خود را می‌شناسی که غالباً در کلاسهای درس غیبت می‌کنند؟                                                     | ۱ | ۵ | ۲/۸۱ | ۱/۲۷ |
| چند نفر از دوستان خود را می‌شناسی که اقدام به دزدی و دستبردهای سطح پایین می‌کنند مثل برداشتن خودکار و غیره؟                  | ۱ | ۵ | ۱/۵۴ | ۱/۰۵ |
| چند نفر از دوستان خود را می‌شناسی که به طور تلفنی یا مستقیم با جنس مخالف خود رابطه برقرار می‌کنند؟                           | ۱ | ۵ | ۳/۵۲ | ۱/۵۱ |
| چند نفر از دوستان خود را می‌شناسی که معمولاً اهل دعواست و در دعوا کردن میان بچه ها معروف است؟                                | ۱ | ۵ | ۲/۳۷ | ۱/۳۷ |
| چند نفر از دوستان خود را می‌شناسی که معمولاً وسایلی که در مدرسه ممنوع است (مثل CD و...) را با خودشان به مدرسه می‌آورند؟      | ۱ | ۵ | ۳/۰۵ | ۱/۵۱ |
| چند نفر از دوستان خود را می‌شناسی که معمولاً به عمد میز و صندلیهای کلاس یا هر یک از وسایل مدرسه را برای سرگرمی خراب می‌کنند؟ | ۱ | ۵ | ۲/۸۷ | ۱/۵۹ |
| چند نفر از دوستان خود را می‌شناسی که معمولاً برای انتقام از مدیر یا معلم به وسایل مدرسه آسیب می‌رسانند؟                      | ۱ | ۵ | ۲/۱۴ | ۱/۴۵ |
| چند نفر از دوستان خود را می‌شناسی که هر زمان بتوانند بدون رعایت فرم مدرسه سر کلاس حاضر می‌شوند؟                              | ۱ | ۵ | ۲/۲۱ | ۱/۴  |

نتایج توصیفی متغیر جو مدرسه نشان می‌دهد که جو آموزشی مدرسه دارای بیشترین میانگین (۲۴/۸۵) و جو انتظاری و عاطفی مدرسه به ترتیب دارای کمترین میانگین (۱۱/۵۵) و (۱۱/۸۳) است. جدول شماره ۲ توزیع فراوانی، میانگین و انحراف معیار گویه‌های مربوط به متغیر جو مدرسه را نشان می‌دهد. همان‌گونه که در جدول ۲ دیده می‌شود بیشترین میانگین متعلق به گویه "حتی معلمان هم به یکدیگر احترام نمی‌گذارند." با میانگین ۳/۴۱ و انحراف معیار ۱/۵۴ است. همچنین کمترین میانگین متعلق به گویه "در مدرسه همه معلمان بیش از وظیفه خود به بچه‌ها و مشکلاتشان توجه و رسیدگی می‌کنند." با میانگین ۲/۲ و انحراف معیار ۱/۵۱ است.

جدول شماره ۲. گویه‌های مورد استفاده برای سنجش متغیر جو مدرسه

| انحراف معیار    | میانگین | بیشترین | کمترین |   |                                                                                         |
|-----------------|---------|---------|--------|---|-----------------------------------------------------------------------------------------|
| جو عاطفی مدرسه  | ۱/۵۲    | ۳/۲۶    | ۵      | ۱ | در مدرسه، نباید به دیگران در انجام دادن کارهایشان کمک کنی.                              |
|                 | ۱/۵۱    | ۲/۲     | ۵      | ۱ | معلمان در صورت مشاهده ناراحتی یک دانش‌آموز سریع متوجه می‌شوند.                          |
|                 | ۱/۴     | ۲/۴     | ۵      | ۱ | اگر مشکلی برای یکی از دوستانم پیش بیاد بچه ها با او همدردی می‌کنند.                     |
|                 | ۱/۵     | ۲/۱۴    | ۵      | ۱ | اولیا مدرسه احساسات ما را در نظر می‌گیرند.                                              |
|                 | ۱/۴۸    | ۳/۲۴    | ۵      | ۱ | باید در جهت موفقیت خود تلاش کنی و به دیگران توجه نکنی.                                  |
| جو آموزشی مدرسه | ۱/۲۵    | ۲/۶۳    | ۵      | ۱ | معلمان این مدرسه از سطح علمی بالایی برخوردارند.                                         |
|                 | ۱/۵     | ۲/۱۴    | ۵      | ۱ | در مدرسه همه معلمان بیش از وظیفه خود به بچه‌ها و مشکلات درسی‌شان توجه و رسیدگی می‌کنند. |
|                 | ۱/۳۶    | ۲/۶۱    | ۵      | ۱ | من می‌توانم ایده هایم را در کلاس مطرح کنم.                                              |
|                 | ۱/۳۸    | ۲/۷۰    | ۵      | ۱ | من منابع و کتابهایی را که دارم، در صورت نیاز سایر دانش آموزان به آنها می‌دهم.           |
|                 | ۱/۶۴    | ۳       | ۵      | ۱ | معدل دانش آموزان این مدرسه بالاست.                                                      |
| جو تعادل        | ۱/۴۳    | ۲/۷۸    | ۵      | ۱ | اولیا مدرسه معنای مقررات را برای ما توضیح می‌دهند.                                      |

|                   |                                                                                 |   |   |      |      |
|-------------------|---------------------------------------------------------------------------------|---|---|------|------|
| جوبی مدرسه        | همکلاسیهای من برای دعوا هر زمان که نیاز باشد آماده اند.                         | ۱ | ۵ | ۳    | ۱/۶۴ |
|                   | سال بالاییها در مدرسه زورگویی می کنند.                                          | ۱ | ۵ | ۳/۱  | ۱/۵۴ |
|                   | کلاسها در زمان تعیین شده به طور منظم و کامل تشکیل می شوند.                      | ۱ | ۵ | ۲/۵۷ | ۱/۴۷ |
| جو انتظاری مدرسه  | من اهداف تکالیف مدرسه را درک می کنم.                                            | ۱ | ۵ | ۲/۹۳ | ۱/۳۲ |
|                   | من سعی می کنم تا کارهایی را که در مدرسه انجام می شود درک کنم.                   | ۱ | ۵ | ۲/۹۳ | ۱/۲۴ |
|                   | همیشه اولیا مدرسه علائق شخصی شان را به ما تحمیل می کنند.                        | ۱ | ۵ | ۲/۶۹ | ۱/۴۷ |
| جو رویارویی مدرسه | تلاش معلمان این است که ما با حرف زدن در مورد مشکلاتمان برای آنها راه حل بیابیم. | ۱ | ۵ | ۲/۵۲ | ۱/۴۳ |
|                   | ما در مدرسه به راحتی با یکدیگر دوست می شویم.                                    | ۱ | ۵ | ۲/۶۴ | ۱/۵۵ |
|                   | ما مشکلاتمان را با سایر دانش آموزان با حرف زدن حل می کنیم.                      | ۱ | ۵ | ۲/۵۷ | ۱/۴۷ |
|                   | رابطه معلم و دانش آموزان مبنی بر احترام متقابل است.                             | ۱ | ۵ | ۲/۸۲ | ۱/۴۵ |
|                   | حتی معلمان هم به یکدیگر احترام نمی گذارند.                                      | ۱ | ۵ | ۳/۴۱ | ۱/۵۴ |
|                   | من از دیگر دانش آموزان برای انجام دادن کارهایم کمک می گیرم.                     | ۱ | ۵ | ۲/۶۳ | ۱/۲۵ |

جدول شماره ۳ نشان دهنده ضریب همبستگی پیرسون میان متغیرهای مستقل و تمایل به بزهکاری افراد است. نتایج به دست آمده از جدول شماره ۳ حاکی از آن است که در سطح معناداری ۹۹ درصد رابطه ای معنادار میان مؤلفه های جو مدرسه و تمایل به بزهکاری دانش آموزان دختر دبیرستانی وجود دارد. همچنین مشاهده می شود که متغیرهای مستقل با تمایل به بزهکاری دارای رابطه منفی هستند. به عبارتی با افزایش جو عاطفی، آموزشی، تعادل جویی، رویارویی و جو انتظاری مدرسه، تمایل به بزهکاری در دانش آموزان کمتر می شود. همچنین بالاترین ضریب همبستگی نیز به جو تعادل جویی مدرسه تعلق داشته است.

جدول شماره ۳. نتایج آزمون همبستگی میان متغیرهای مستقل و تمایل به بزهکاری

| تمایل به بزهکاری |               | متغیر مستقل         |
|------------------|---------------|---------------------|
| سطح معناداری     | میزان همبستگی |                     |
| ۰/۰۰۱            | -۰/۱۸         | جو عاطفی مدرسه      |
| ۰/۰۰۰            | -۰/۱۸         | جو آموزشی مدرسه     |
| ۰/۰۰۰            | -۰/۳۴         | جو تعادل جویی مدرسه |
| ۰/۰۰۲            | -۰/۱۶         | جو رویارویی مدرسه   |
| ۰/۰۰۰            | -۰/۲۱         | جو انتظاری مدرسه    |

جدول شماره ۴ نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره را به شیوه مرحله به مرحله برای متغیر وابسته تمایل به بزهکاری دانش آموزان نشان می دهد. نتایج آماری نشان می دهد که از میان

متغیرهای مستقل، سه متغیر جو تعادل جویی مدرسه، جو انتظاری مدرسه و جو عاطفی مدرسه به تریب وارده معادله شده‌اند. مدل رگرسیونی با سه متغیر توانسته است تا نزدیک ۱۵ درصد از تغییرات متغیر تمایل به بزهکاری را تبیین کند. نخستین متغیری که در معادله رگرسیونی وارد شده، جو تعادل جویی مدرسه است. نتایج حاصله نشان می‌دهد که میان این متغیر و تمایل به بزهکاری همبستگی منفی وجود دارد، به این معنا که هر چقدر جو تعادل جویی مدرسه کمتر شود، تمایل به بزهکاری به مراتب افزایش می‌یابد. در مرحله دوم و سوم متغیر جو انتظاری و جو عاطفی مدرسه وارد معادله شده که دارای رابطه منفی با متغیر وابسته هستند.

جدول شماره ۴. متغیرهای وارد شده در معادله رگرسیون برای تبیین واریانس تمایل به بزهکاری

| Sig T | T     | ضریب استاندارد |        | Sig F | F     | R <sup>۲</sup> | R    | متغیر مستقل         |   |
|-------|-------|----------------|--------|-------|-------|----------------|------|---------------------|---|
|       |       | Beta           | B      |       |       |                |      |                     |   |
| ۰/۰۰  | -۶/۹  | -۰/۳۴          | -۱/۰۲  | ۰/۰۰  | ۴۷/۶۹ | ۰/۱۲           | ۰/۳۴ | جو تعادل جویی مدرسه | ۱ |
| ۰/۰۲  | ۳/۰۷  | ۰/۱۴۷<br>-     | ۰-/-۴۶ | ۰/۰۰  | ۲۹/۱  | ۰/۱۴           | ۰/۳۷ | جو انتظاری مدرسه    | ۲ |
| ۰/۰۱  | -۲/۵۸ | ۰/۱۳<br>-      | -۰/۵۷  | ۰/۰۰  | ۲۱/۹  | ۰/۱۵           | ۰/۳۹ | جو عاطفی مدرسه      | ۳ |

### بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های حاصل از این پژوهش در دو سطح توصیفی و استنباطی نشان می‌دهند که تمایل به بزهکاری به میزان قابل توجهی در میان دختران نوجوان در سطح دبیرستانهای سطح شهر کرمان وجود دارد. از عوامل مرتبط با تمایل به بزهکاری که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفت جو حاکم بر مدارس این دختران نوجوان بود. مدارس علاوه بر برنامه آموزشی و ساخت رسمی که دارند دارای ساخت غیر رسمی و روابط غیر رسمی هستند و می‌توان جو مدرسه را به انواع گوناگون دسته‌بندی کرد. جوهای مورد توجه در این پژوهش که در زمینه تمایل به بزهکاری مورد بررسی قرار گرفتند عبارت اند از: جو عاطفی، جو آموزشی، جو تعادل جویی، جو رویارویی و جو انتظاری مدرسه. از میان جوهای گوناگون مدرسه، جو آموزشی بیشترین میانگین و جو عاطفی کمترین میانگین را در مدارس سطح شهر کرمان به دست آورد.

نتایج ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که میان عامل جو مدرسه و تمایل به بزهکاری در دختران دبیرستانی رابطه وجود دارد. به عبارت دیگر همه جوهای مربوط به مدرسه با تمایل به

بزهکاری دانش‌آموزان رابطه‌ای منفی و معنادار دارند. در واقع جو مثبت مدرسه در ابعاد گوناگون عاطفی، آموزشی، تعادل جویی، رویارویی و جو انتظاری منجر به کاهش تمایل به بزهکاری در دانش‌آموزان می‌شود. نتایج این پژوهش با تحقیقات انجام شده (شارکی و همکاران، ۲۰۱۱؛ پلنتی و همکاران، ۲۰۱۴؛ گون و همکاران، ۲۰۱۳؛ کلی، ۲۰۰۴؛ رایبسون و گادبی، ۱۹۹۹؛ محمدی مصیری و همکاران، ۱۳۹۰؛ طالب زاده و همکاران، ۱۳۸۷؛ احمدی، ۱۳۸۸؛ صادقی فرد، ۱۳۸۹) مبنی بر وجود رابطه میان جو مدارس و متغیر تمایل به بزهکاری موافق است.

نتایج حاصل از آزمون رگرسیون نشان می‌دهد که جو تعادل جویی، جو انتظاری و جو عاطفی مدرسه نقش بیشتری تا جو رسمی و آموزشی آن مدرسه در تبیین تمایل به بزهکاری دانش‌آموزان دختر دبیرستانهای شهر کرمان دارد. نتایج استنباطی پژوهش حاضر به طور کلی نظریه پارسونز، روتر، سیمونز و همکاران و سایر نظریه پردازان را تأیید می‌کند و موافق با آنهاست. مدرسه دارای امکانات و قابلیت‌های بسیار است و می‌تواند هم در رشد و پرورش شخصیت کودکان و هم در جهت‌گیری‌های اشتباه آنها مؤثر باشد. جو رسمی و غیر رسمی مدرسه اعم از کیفیت کنش متقابل میان معلم و دانش‌آموز، جو همکاری و مراقبت میان معلمان و دانش‌آموزان و تدارک سازمان یافته مطالب درسی در بهبود رفتارهای اجتماعی نوجوانان نقشی مؤثر دارد. همچنین پیوند عاطفی دانش‌آموزان با برنامه‌ها و اهداف مدرسه و احساس تعلق داشتن به اجزا و عوامل مدرسه در جذب دانش‌آموزان به رفتارهای مناسب و از بین بردن رفتارهای نامناسب در آنها مؤثر است. همچنین جو تعادل جویی مدرسه از مهم‌ترین عوامل تعیین کننده تمایل به بزهکاری شناخته شد. به عبارت دیگر نحوه مدیریت مدرسه، همکاری میان اولیا و مربیان و دانش‌آموزان و وضعیت کنترل و اداره مدرسه در پیشگیری از رفتارهای بزهکارانه در نوجوانان مؤثر است. بنابراین مدرسه و کلاس از اجزا و افراد گوناگون تشکیل شده است و ارتباط متقابل میان این عناصر و کیفیت این ارتباطات تشکیل جو را مدرسه می‌دهد که تعامل و رفتارهای افراد در مدرسه نیز تحت تأثیر جو حاکم بر مدرسه قرار می‌گیرند. نتایج این پژوهش در زمینه تأثیر جو مدرسه و کاهش مشکلات رفتاری حاکی از آن بود که میان جو مدرسه و مشکلات رفتاری نوجوانان رابطه منفی وجود دارد. بنابراین، مدرسه و پیوند آن با دانش‌آموزان می‌تواند از ایجاد مشکلات رفتاری در نوجوانی پیشگیری کند.

با توجه به فرآیند پژوهش حاضر و یافته‌های مربوطه، پیشنهادهایی برای نظام آموزش کشور به شرح زیر ارائه می‌شود:

- در زمینه بهبود جو تعادل جویی در مدرسه که در این پژوهش به منزله مؤثرترین متغیر بر تمایل به بزهکاری شناخته شد، پیشنهاد می‌شود که مدیران مدارس در برنامه‌های گوناگون مانند مراسم صبحگاهی دانش‌آموزان به توضیح اصول اخلاقی و اهمیت رعایت آنها در روابط اجتماعی بپردازند. مدیران بهتر است از روشهای جدید و ترمیمی برای کنترل و نظارت دانش‌آموزان بهره بگیرند. مقررات انضباطی را با توجه به نظرات و مشارکت دانش‌آموزان اعمال کنند. مدیران درباره اهمیت زمان در رشد و توسعه کشور به معلمان و دانش‌آموزان آگاهی دهند و نظام مدرسه را به این سمت هدایت کنند.
- در زمینه جو انتظاری مدرسه پیشنهاد می‌شود که در برنامه‌ریزی فعالیتهای گوناگون مدرسه از نظرات دانش‌آموزان بهره بگیرند و فعالیتها را هدفمند در جهت پرورش مهارتهای فکری، اجتماعی و روانی دانش‌آموزان تدوین کنند. همچنین، اهداف فعالیتها را برای عوامل مدرسه توضیح و تشریح نمایند. روشی برای ارائه نظرات دانش‌آموزان در زمینه فعالیتهای گوناگون و نحوه مدیریت مدرسه در نظر بگیرد و به سؤالات آنها پاسخ دهد. بهتر است در تدوین مقررات، برنامه‌ریزیهای آموزشی، تفریحی و حل مشکلات مدرسه از دانش‌آموزان نظرسنجی کنند.
- جو عاطفی مدرسه یکی از ابعاد مهم دیگری است که در مدارس توجه چندانی به آن نمی‌شود. پیشنهاد می‌شود مدیران در حل مسائل دانش‌آموزان آسیب دیده از یک متخصص مشاوره و روانشناس کمک بگیرند. در مدرسه روانشناسان یا مددکارانی زبده استخدام کنند و دانش‌آموزان را با نقش مؤثر این افراد در مدرسه آشنا سازند و شرایط مناسب را برای تعامل آنها در مدرسه فراهم کنند. همچنین، مکانی مناسب، مراسم و جشنهایی را برای گردهمایی دانش‌آموزان و معلمان و تشویق آنها به دوستی و الفت با یکدیگر در نظر بگیرند.
- برای بهبود جو آموزشی از دانش‌آموزان توانمند برای یاد دادن به دانش‌آموزان ضعیف کمک بگیرند. در نظر گرفتن اضافه حقوق برای معلمان در برابر آموزش بیشتر و کلاسهای تقویتی برای دانش‌آموزان نیز راهکاری مؤثر است. تشویق دانش‌آموزان به کتابخوانی و طرح ایده‌های جدید در کلاس و مدرسه بسیار مفید است. گذاشتن زمانی برای انتقال تجربه مفید کتابخوانی و معرفی کتاب به یکدیگر و همچنین، ایجاد انگیزه برای دانش‌آموزان در زمینه مطالعه درسی و غیر درسی بسیار کارگشااست. برگزاری دوره‌های پرورش

نبوغ و ابتکار، مهارت‌های فنی، هنری، ورزشی و حرفه ای نیز در ساعات تفریح و آزاد مدرسه کارایی بسیار دارد.

- در باب جو رویارویی مدرسه می‌توان با ایجاد اتاق فکر یا اتاق بحث و گفتگو دانش-آموزان را به سمت ترویج فرهنگ گفتگوی اجتماعی برای حل اختلافات هدایت نمود. اهمیت حفظ عدالت میان معلمان و دانش‌آموزان در مدرسه و برآوردن انتظارات آنها از نکات اساسی است. چیدمان دفتر به صورت سالن کنفرانس برای ساعت استراحت معلمان به منظور تسهیل فضای تعامل میان آنها نیز مفید است. تشویق معلمان به همکاری با یکدیگر و بهره‌گیری از نظرات آنها در برنامه‌ریزیهای گوناگون به ایجاد علاقه در آنها کمک می‌کند.

## منابع

- احمدی، حبیب. (۱۳۸۴). *جامعه شناسی / انحرافات*. تهران: سمت.
- احمدی، حبیب؛ خواجه نوری، بیژن؛ موسوی، سیدمجید. (۱۳۸۸). عوامل مرتبط با بزهکاری دانش آموزان دبیرستانی. *رفاه / اجتماعی*، ۹ (۳۳)، ۱۰۵-۱۲۲.
- پرویزی، سرور؛ احمدی، فضل الله. (۱۳۸۵). گروه همسالان و سلامت نوجوان: یک پژوهش کیفی. *فصلنامه علمی - پژوهشی فیض*، ۱۰ (۴)، ۴۶-۵۱.
- حسین چاری، مسعود؛ خیر، محمد. (۱۳۸۲). بررسی جو روانی - اجتماعی کلاس به عنوان یکی از مؤلفه‌های فرهنگ مدرسه. *مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز*، ۳ (۳ و ۴)، ۲۵-۴۲.
- خلخال، علی. (۱۳۷۹). ارائه چارچوب نظری برای تشخیص جو مدرسه. *فصلنامه تعلیم و تربیت (آموزش و پرورش)*، ۶۲ (۶۲)، ۷۸-۱۰۲.
- رجبی، غلامرضا و همکاران. (۱۳۸۶). بررسی رابطه عملکرد خانواده و جو روانی - اجتماعی کلاس با ناسازگاری دانش آموزان دبیرستانی شهرستان ملایر. *مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه اهواز*، ۳ (۲ و ۱)، ۱۱۳-۱۲۸.
- زاهد زاهدانی، سید سعید؛ الماسی، مسعود. (۱۳۸۶). بررسی تطبیقی عوامل اجتماعی مرتبط با گرایش به رفتار بزهکارانه در میان حاشیه‌نشینان و غیر حاشیه‌نشینان. *فصلنامه دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر*، ۲ (۳)، ۲۵-۷۴.
- زنگنه، محمد. (۱۳۸۳). بررسی عوامل خانوادگی و اجتماعی مؤثر بر رفتار بزهکارانه دانش آموزان: مورد استان بوشهر. *فصلنامه علوم / اجتماعی*، دانشگاه علامه طباطبائی، ۲ (۲۵)، ۱۰۵-۱۳۶.
- صادقی فرد، مهدی. (۱۳۸۹). عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش نوجوانان و جوانان پسر به بزهکاری و راهکارهای پیشگیری از آن. *فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم*، ۵ (۱۶)، ۸۵-۱۱۴.
- طالب زاده نوبریان، محسن؛ صدق پور، بهرام صالح؛ کرامتی، انسی. (۱۳۸۷). بررسی تأثیر جو اجتماعی مدارس متوسطه بر پرورش مهارت‌های اجتماعی دانش آموزان. *فصلنامه مطالعات درسی*، ۳ (۸)، ۲۳ - ۴۷.
- کوئن، بروس. (۱۳۷۴). *درآمدی به جامعه شناسی*، (ترجمه محسن ثلاثی). تهران: فرهنگ معاصر.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۳). *جامعه شناسی*، (ترجمه منوچهر صبور). تهران: نشر نی.
- محمدی مصیری، فرهاد؛ شفیعی فرد، یعقوب؛ داوری، مزده؛ بشارت، محمدعلی. (۱۳۹۰). نقش خودمهارگری، کیفیت رابطه با والدین و محیط مدرسه در سلامت روانی و رفتارهای ضداجتماعی نوجوانان. *روان شناسی تحولی: روان شناسان ایرانی*، ۸ (۳۲)، ۳۹۷ - ۴۰۴.
- هاوکینز، جی دیوید؛ کاتالانو، ریچارد اف. (۱۳۸۲). *راهبرد جوامع مراقب: نگاهی نو به پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر و آسیب های اجتماعی*، (ترجمه فرهاد طارمیان). تهران: موسسه فرهنگی منادی تربیت.
- Agnew, R. (1991). The interactive effects of peer variables on delinquency. *American Journal of Criminology*, 29(1), 47-72.
- Baerveldt, C., Rossem, R. V., Vermande, M., & Weerman, F. (2004). Students' delinquency and correlates with strong and weaker ties: A study of students' networks in Dutch high schools. *Connections*, 26(1), 11.
- Bakken, R.J., & Winter, M. (2002). Family characteristics and sexual risk behaviors among black men in the United States. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 34(5), 252-258.

- Bruce, D., & Dart, M. (1991). *Youth risk-behavior survey*. Lincoln-Lancaster County Health Department.
- Dixon, J. A. (2007). *Predicting student perceptions of school connectedness: The contributions of parent attachment and peer attachment*. Unpublished PhD thesis, University of Miami.
- Geven, S., Weesie, J., & van Tubergen, F. (2013). The influence of friends on adolescents' behavior problems at school: The role of ego, alter and dyadic characteristics. *Social Networks*, 35, 583– 592.
- Hirschi, T. (2002). *Causes of delinquency*. New Brunswick, N. J.: Transaction Publishers.
- Kelley, M. (2004). *Control theory sport and patterns in delinquency for youth*. New York: Edwin Mellen Press.
- Plenty, S., Ostberg, V., Almquist, Y. B., Augustine, L., & Modin, B. (2014). Psychosocial working conditions: An analysis of emotional symptoms and conduct problems amongst adolescent students. *Journal of Adolescence*, 37(4), 407-417.
- Robinson, J. P., & Godbey, G. (1999). *Time for life: The surprising ways Americans use their time*. University Park, PA, Pennsylvania State University Press.
- Scherman, V. (2002). *School climate instrument: A pilot study in Pretoria and environs*. MA dissertation, University of Pretoria. Available at [za/thesis/available/etd-02232005-074243/unrestricted/00dissertation.pdf](http://za/thesis/available/etd-02232005-074243/unrestricted/00dissertation.pdf)
- Sharkey J. D., Shekhtmeyster, Z., Chavez-Lopez, L., Norris, E., & Sass, L. (2011). The protective influence of gangs: Can schools compensate?. *Aggression and Violent Behavior*, 16, 45–54.
- Simons-Morton, B. G., Grump, A. D., Haynie, D. L., & Saylor, K. E. (1999). Student-school bounding and adolescent problem behavior. *Health Education Research*, 14(1), 99-107.

